

Tanja Trška Miklošić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,

Odsjek za povijest umjetnosti

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*

UDK / UDC: 711.4+94](497.5 Dubrovnik)

262.12 Lucchesini, G. V.

19. 7. 2013.

Obnove nadbiskupskih posjeda u Dubrovniku u vrijeme nadbiskupa Giovannija Vincenza Lucchesinija

Ključne riječi: Dubrovnik, Šipan, Giovanni Vincenzo Lucchesini, ljetnikovac Beccadelli, nadbiskupska palača, Sponza
Key words: Dubrovnik, Šipan, Giovanni Vincenzo Lucchesini, Villa Beccadelli, Archbishop's Palace, Sponza Palace

U radu se na osnovi arhivskih izvora obrađuje djelovanje nadbiskupa Giovannija Vincenza Lucchesinija (dubrovački nadbiskup od 1689. do 1693.) i njegova nastojanja oko obnove nadbiskupskih posjeda u Dubrovniku i na otoku Šipanu, posebice nadbiskupske palače u Gradu (tada prve općinske kuće na Placi kao privremene rezidencije nadbiskupa) i ljetnikovca na Šipanu.

Izgradnja grada nakon potresa koji je Dubrovnik zadesio 6. travnja 1667. godine u velikoj je mjeri odredila izgled grada, posebice znamenitim novogradnjama poput nove barokne katedrale, lože glavne straže, crkve sv. Vlaha i isusovačke crkve sv. Ignacija. Značajan su pečat urbanizmu grada dali impresivni zahvati poput spajanja izdignutog dijela grada oko sklopa isusovačkog kolegija s Gundulićevom poljanom monumentalnim stubama Pietra Passalacque i definiranja pročelja niza kuća s obje strane Straduna.¹ Osim velikim projektima koji su kontinuiranom graditeljskom aktivnošću tijekom nekoliko desetljeća konačno odredili vizuru današnjega grada, Dubrovnik se normalnom životu vraćao i manjim zahvatima nužnima za neometano funkcioniranje države i njezinih institucija. U nekima od tih manjih intervencija došao je do izražaja karakterističan suživot Crkve i države u Dubrovačkoj Republici² koji se ogledao ponajprije u odnosu prema dubrovačkim nadbiskupima, nakon posljednjega domaćeg nadbiskupa Ilije Sarake (nadbiskup od 1341. do 1360.) pa sve do 18. stoljeća redovito strancima (uglavnom Talijanima).³ U razdoblju nedugo nakon potresa Republika je tako svim raspoloživim sredstvima nastojala iskazati što veće počasti nadbiskupu Giovanniju Vincenzu

Lucchesiniju (Lucca, 1629. – Assisi, 1698.; dubrovački nadbiskup od 1689. do 1693.), nekadašnjem generalnom prioru reda servita (1670.–1678.),⁴ koji je na nadbiskupskoj stolici naslijedio Pietra de Torresa (Trani, 1634. – 1708.; dubrovački nadbiskup od 1665. do 1689.).

Giovanni Vincenzo Lucchesini isprva se zahvalio na časti dubrovačkog nadbiskupa koju mu je papa Inocent XI. Odescalchi odredio još u lipnju 1689. godine,⁵ možda potaknut skromnošću sveca svoga reda Filipa Benizija (Firenca, 1233. – Todi, 1285.) koji je odbio papinsku tijaru,⁶ a čiji je životopis Lucchesini napisao 1671.,⁷ u godini svečeve kanonizacije.⁸ Dubrovačkim je nadbiskupom konačno imenovan 28. studenoga 1689. godine za pontifikata pape Aleksandra VIII. Ottobonija, a palij mu je dodijeljen 12. prosinca iste godine.⁹ Još za boravka u Rimu, prije dolaska u Dubrovnik, Lucchesini se zauzeo za Dubrovačku Republiku i njezina zaštitnika sv. Vlaha čiji je blagdan uz njegovo posredovanje uzdignut na status dvostrukog blagdana prvog razreda.¹⁰ Novi nadbiskup u Dubrovnik je stigao 26. lipnja 1690. godine brodom iz Ancone koji je po njega poslala Republika, a ceremonija njegova svečana ulaska u Grad na blagdan apostola Petra i Pavla, 29. lipnja 1690. godine



1. Grb nadbiskupa Giovannija Vincenza Lucchesinija na predlistu knjige raznih spisa nadbiskupske kurije (ABD, *Diversa* 7) / *The coat of arms of Archbishop Giovanni Vincenzo Lucchesini on the first folio containing various documents in the Archbishop's curia* (ABD, *Diversa* 7)

(čemu je prethodio doček predstavnika Republike u Gružu te boravak u nekadašnjem benediktinskom samostanu sv. Jakova na Višnjici), postala je uzor za dočeke svih nadbiskupa nakon njega.¹¹ Giovanni Vincenzo Lucchesini posebno je promicao čašćenje sv. Filipa Benizija, potaknuto ponovljenim čudom svečeve slike na dan nadbiskupova svečana ulaska u Grad,¹² ali i ozdravljenjima redovnica iz samostana sv. Klare i uslišanim molitvama upućenima tomu svecu.¹³ Relikvijar s čudotvornom svečevom slikom nadbiskup je donio u Dubrovnik prilikom dolaska u grad¹⁴ te ga – uz precizne upute za njegovo čuva-

2. Nadbiskupski ljetnikovac na Šipanu, pogled sa sjevera (kolovoz 2012.) / *The Archbishop's villa on the island Šipan, view from the north* (August 2012)



nje¹⁵ – pohranio u dubrovački samostan klarisa gdje mu je, prema Farlatiju, dao podići oltar,¹⁶ a tek ga je poslije Vlada dala prenijeti u riznicu katedrale.¹⁷ Uslijedilo je uvođenje sv. Filipa Benizija kao sveca zagovornika Dubrovačke Republike, komu se – uz bok zaštitniku sv. Vlahu – pobožnost iskazivala i tijekom epidemije kuge koja je u Gradu otkrivena 9. siječnja 1691. godine.¹⁸

Tijekom svoga četverogodišnjeg upravljanja dubrovačkom Crkvom nadbiskup Lucchesini je raznim odredbama nastojao urediti obveze svećenstva i stanje – materijalno i duhovno – dubrovačke Crkve,¹⁹ promicao je djelovanje redovničkih zajednica (odobrivši dominikancima korištenje kuće, vrta i kapele Gospe od Karmela u Orašcu, temelj budućeg samostana²⁰) te obavio opsežnu vizitaciju 1692. godine.²¹ Također je uložio znatne napore i u obnovu i povećanje nadbiskupskih posjeda te uređenje najamnih odnosa na Šipanu i u Župi dubrovačkoj, o čemu svjedoči dokument sastavljen u prvoj četvrtini 1693. godine.²² Graditeljski i obnoviteljski zahvati odnose se prije svega na dvije nadbiskupske rezidencije, onu u gradu te nadbiskupski ljetnikovac na Šipanu, a u oba je financijski sudjelovala i Dubrovačka Republika.

Netom po dolasku u Grad krajem lipnja 1690. godine Lucchesini se posvetio obnovi nadbiskupskog ljetnikovca na Šipanu, našavši ga napuštenim i gotovo u potpunosti uništenim. Nadbiskupski ljetnikovac na Šipanu, poznatiji kao »Beccadellijev ljetnikovac« prema nadbiskupu Lodovico Beccadelliju (Bologna, 1501. – Prato, 1572.; dubrovački nadbiskup od 1555. do 1564.), obnovljen je i proširen tijekom Beccadellijeva boravka u Dubrovniku između 1555. i 1560. godine, kada je uređen i okolni posjed s vrtom i vinogradima.²³ Nakon opsežnih građevinskih zahvata dovršenih krajem 1557. godine pod vodstvom firentinskog graditelja Francesca della Volpaia (Firenca, ? – 1591.), uslijedilo je



3. Portal zapadnog pročelja sjevernog krila nadbiskupskog ljetnikovca na Šipanu, Fototeka Instituta za povijest umjetnosti, neg. 2N-10675 (foto: K. Tadić, 1969.) / Portal of the west front of the north wing of the Archbishop's villa on Šipan, Photo collection of the Institute of Art History, neg. 2N-10675

unutarnje uređenje sa zidnim oslikom salona ljetnikovca koji je u obliku friza pod nekadašnjim tabulatom izveo talijanski slikar Pellegrino Brocardo (Pigna, Ligurija, ? – Genova/Ventimiglia, 1590.).²⁴ Premda su se nadbiskupskim ljetnikovcem na Šipanu povremeno koristili i drugi nadbiskupi nakon Lodovica Beccadellija,²⁵ na njemu vjerojatno nije bilo većih obnova, a lošem stanju u kojem ga je nadbiskup Lucchesini zatekao 1690. godine doprinijela je činjenica da u njemu nitko nije boravio od potresa 1667. godine.²⁶ U svrhu obnove posjeda i vile na Šipanu Republika je nadbiskupu odmah po njegovu dolasku dodijelila iznos od šest stotina dukata,²⁷ da bi na obnovu šipanskog posjeda u konačnici utrošila ukupno sedam stotina.²⁸ U prostorijama ljetnikovca Lucchesini je dao postaviti nove zastore te obnoviti stropove, od kojih su neki bili urušeni, a nekima je prijetilo rušenje; zamijenjene su trule nosive grede i napravljeni novi prozorski kapci, dao je popraviti krov koji je bio gotovo potpuno otkriven, te izraditi novi portal, odakle se novim stubištem trebalo uspinjati u ljetnikovac. Dao je popraviti i kapelu²⁹ koja nije imala strop i čiji je krov bio u ruševnom stanju. Strop je podignut, popravljeni su oštećeni zidovi, a posebice onaj na strani oltara. Među navedenim popravcima koje je dao izvesti nadbiskup Lucchesini kako

bi se ljetnikovac ponovno doveo u stanje primjereno boravku visokog prelata, ističe se otvaranje novoga ulaznog portala i izgradnja novog stubišta u sjevernom krilu, gdje je i pretpostavljeno postojanje glavnog stubišta.³⁰ Navedeni »novi portal od kojega se novim stepenicama trebalo uspinjati u palaču«³¹ vjerojatno je danas zazidani portal zapadnog pročelja sjevernoga krila ljetnikovca, koji se od ostalih dvaju portala (glavnog na zapadnom krilu i sjevernog, također zazidanog, na sjevernom krilu) razlikuje lučno zaključenim *bugnato* okvirom izvedenim od naizmjenično složenih većih i manjih kvadara. Ostala dva sjeveru okrenuta portala obaju krila ljetnikovca srodno su oblikovana finije obrađenim kamenim gredama dovratnika koje nadvisuje polukružni luk sastavljen od tri pojedinačna kamena elementa, a reprezentativniji karakter glavnoga ulaznog portala ljetnikovca na zapadnom krilu postignut je plitkim kapitelima jednostavne profilacije. Osim jasnih oblikovnih razlika

između portala zapadnog i sjevernih pročelja, o različitom – kasnijem – vremenu nastanka *bugnato* portala svjedoče i razlike u oblikovanju ostalih otvora zdanja: svi su prozorski otvori uokvireni jednostavnim, neprofiliranim kamenim gredama koje odgovaraju načinu oblikovanja spomenutih dvaju portala okrenutih sjeveru. Pojava takvog rustično obrađenoga arhitektonskog elementa na izmaku 17. stoljeća na dubrovačkom području nije usamljena: »neomaniristički« elementi prisutni su na palači Sorkočević (biskupskoj od sredine 19. stoljeća) na Držičevoj poljani, koja se proširuje i obnavlja istodobno s obnovom nadbiskupskog ljetnikovca na Šipanu. Barokna obnova ranijega renesansnog zdanja Sorkočevićeve palače, izvedena uz sudjelovanje sicilijanskog arhitekta Tommasa Napolija (Palermo, 1659. – 1725.) koji u Dubrovniku djeluje u službi Republike od 1689. do 1698. godine,³² uključivala je prigradnju zapadnoga krila, s glavnim pročeljem okrenutim prema tada još nedovršenoj baroknoj katedrali. Prigradeni zapadni dio na vanjskom je *bugnato* plaštu odijeljen istakom u zoni prizemlja i prvoga kata na spoju starijeg i novijeg dijela, a maniristički dojam pročelja pojačavaju također rustično oblikovani portali na zapadnoj i sjevernoj strani. Zapadni, reprezentativniji glavni portal nadahnut je manirističkim portalom palače Palmotić na Pustijerni,³³ a sjeverni je oblikovno srodan upravo spomenutom novom portalu zapadnog pročelja nadbiskupskog ljetnikovca na Šipanu. Razlozi odabira manirističkog leksika za novi portal šipanskog ljetnikovca srodni su onima u slučaju »neomanirističkoga« vanjskog plašta Sorkočevićeve palače u Dubrovniku (u čijoj su unu-



4. Dubrovnik, portal sjevernog pročelja palače Sorkočević, lipanj 2013. (foto: I. Viđen) / *Dubrovnik, portal of the Sorkočević palace north front, June 2013*

trašnjiosti uz starija, gotička i renesansna obilježja, prisutna i ona barokna):³⁴ u obje je građevine riječ o intervencijama u raniju strukturu, s naglašenom svijesti o već prisutnim stilskim oblicima prethodnih razdoblja, a koje su novi zahvati očito imali namjeru poštovati. Takav odnos prema zatečenom i naslijeđenom stanju građevine razumljiv je kod školovanog arhitekta Napolijeva profila koji je svoje poznavanje suvremenoga arhitektonskog izraza iskazao na zahvatima s jasnim baroknim obilježjima – ovalnoj kapeli Kneževa dvora³⁵ i novoj baroknoj katedrali.³⁶ Premda pisani izvori izrijeком ne spominju ime Tommasa Napolija u građevinskim intervencijama na nadbiskupskim posjedima, točnije na obnovi ljetnikovca na Šipanu i njegova nova *bagnato* portala, primjena srodnih, anakronih oblika u istome povijesnom trenutku (u posljednjem desetljeću 17. stoljeća), kao i načela poštivanja prijašnje strukture drugačijih stilskih obilježja nagoviješta mogućnost Napolijeve intervencije u obnovi ljetnikovca na Šipanu. Tomu u prilog govori i činjenica da su tijekom Napolijeva višegodišnjeg boravka u Dubrovniku za sada arhivski potvrđena samo tri djela (obnove Kneževa dvora i Sorkočevićeve palače te značajna dionica izgradnje barokne katedrale), što se objašnjava njegovim stalnim angažmanom i redovitim приходima u službi Dubrovačke Republike.³⁷

Obnova nadbiskupskog posjeda na Šipanu nije uključivala samo ljetnikovac nego i uređenje vrta te posjeda s vinogradima, koje je Lucchesini povećao kupivši dodatnu zemlju, da bi svi posjedi potom bili obrađeni i oplemenjeni vinovom lozom različitih sorti, maslinama i raznim vrstama voća. Sasvim obrastao terasasti vrt prethodno formiran nasipavanjem zemlje iza zapadnoga krila ljetnikovca, tako da se u njega moglo pristupiti iz velike dvorane na prvom katu, doveden je u dolično stanje, kao i dvorišni prostor s prednje strane ljetnikovca, koji se nije razlikovao od šume.³⁸ Zanimljiv je i podatak da je nadbiskup Lucchesini za uređenje vanjskih prostora ljetnikovca plaćao vrtlara Talijana koji je za svoj rad primio tri stotine dukata; istu je praksu slijedio njegov prethodnik Lodovico Beccadelli, za koga je Firentinac Francesco della Volpaia (osim građevinskih zahvata) uređio i održavao vrt i vinograde. Lucchesini je u dvorištu dao urediti zidiće i prilazne putove, te ukloniti sve kamenje koje je narušavalo izgled ljetnikovca,³⁹ a imao je i namjeru daljnjeg uređenja posjedā, posebice ljetnikovca i vrta, u čemu ga je spriječila nestašica uzrokovana kugom. O tome svjedoči i velika količina građevnog materijala – vapna, cigle, pijeska te drvene građe – što su ostali na Šipanu na korištenje budućim nadbiskupima. Za obnovu šipanskog posjeda utrošeno je ukupno tisuću i dvjesto dukata, od kojih je sedam stotina donirala Republika, a nasljednicima je osim građe za nastavak obnove ostavio i vlastiti namještaj.⁴⁰ Napori nadbiskupa Lucchesinija oko obnove posjeda nadbiskupije izgleda nisu bili dugovječni: već 1708. godine Vijeće umoljenih traži procjenu troškova obnove nadbiskupskog ljetnikovca na Šipanu,⁴¹ 1721. godine na molbu nadbiskupa Gallanija država izdvaja dvije stotine dukata za ljetnikovac kojem prijeti rušenje,⁴² a 1778. godine ulažu se znatna državna sredstva kako bi se obradila zemlja nadbiskupskih posjeda na otoku.⁴³ Lucchesinijeva djelomična i – kako sam daje zapisati – nedovršena obnova početkom posljednjeg desetljeća 17. stoljeća bila je ujedno i posljednji dokumentirani građevinski zahvat usmjeren na očuvanje toga »neponovljivog dokumenta vremena«. ⁴⁴ Unatoč kontinuiranim upozorenjima na njegovu vrijednost i nužnost barem zaštite, ako ne i obnove,⁴⁵ nadbiskupski ljetnikovac na Šipanu dočekao je 21. stoljeće kao zapuštena ruševina.

Osim obnove ljetnikovca na Šipanu, nadbiskup Lucchesini se pobrinuo i za posjede u Gradu gdje je otkupljeno pravo najma nekih kuća porušenih u potresu u ulici Garište, koje su zatim obnovljene s namjerom ostvarivanja prihoda od njihova iznajmljivanja.⁴⁶ Sređen je registar najмова gradskih crkvenih posjeda, a velik je napor uložen i u reviziju i sređivanje nadbiskupskog arhiva, u kome su, osim što je stradao u požaru koji je uslijedio nakon potresa 1667. godine, nedostajali brojni dokumenti nužni za neometano funkcioniranje crkvene vlasti.⁴⁷ No, najzahtjevniji obnoviteljski zahvat Lucchesini je poduzeo za uređenje nadbiskupske palače u gradu, točnije prve općinske kuće



5. Dubrovnik, prva općinska kuća na Placi (lipanj 2013.) / *Dubrovnik, the first Communal House on Placa (June 2013)*

smještene zapadno od Sponze. Ona je u to vrijeme služila kao privremena rezidencija dubrovačkih nadbiskupa, jer je stara nadbiskupska palača izgrađena u vrijeme nadbiskupa Ilije Sarake stradala u velikom potresu.⁴⁸ Podignuta planski odmah nakon potresa, prva općinska kuća na Placi izgrađena je prema projektu domaćih graditelja, *providnika* grada iz 1668. godine, nakon što je odbačen prvi projekt rimskog arhitekta Giulija Cerruttija.⁴⁹ Po dovršetku izgradnje 1670. godine ulazi u ponovno uspostavljeni sustav najmova struktura u državnom vlasništvu,⁵⁰ da bi se 1691. godine počela uređivati za boravak nadbiskupa – Giovannija Vincenza Lucchesinija. Od 7. prosinca 1691. godine nadalje kao mjesto sastavljanja dokumenata redovito se navodi nadbiskupska palača («Dal nostro Palazzo Arcivescovile»),⁵¹ za razliku od rezidencije («Dalla nostra Residenza») kako stoji u starijim dokumentima, iz čega je razvidno da je prva općinska kuća službeno preuzela funkciju nadbiskupske palače krajem 1691. godine, odnosno da je u tom trenutku već bila uređena za stanovanje nadbiskupa. Za uređenje te privremene nadbiskupove rezidencije, koja je tu funkciju zadržala do dovršetka preuređenja palače Ranjina južno od katedrale 1718. godine, osim znatnih sredstava koje je utrošila država, nadbiskup Lucchesini je sam financirao vrlo zahtjevne zahvate. U već spomenutom dokumentu iz 1693. godine o

dobročinstvima koje je učinio za svoju nadbiskupiju, za nadbiskupsku palaču se navodi: »U palači u gradu, osim oko tisuću dukata koje je potrošila država da se uredi dolično i s potrebnim udobnostima, prelat je od vlastitih sredstava potrošio oko stotinu i pedeset dukata na razna uljepšanja, poput (o)slika u kapeli, stropova u sobama, prozora, na most koji vodi do kapele, na neke uzidane ormare, za ormar u salonu, te druge udobnosti na različitim mjestima, police za knjige itd.«⁵² Osim što daje naslutiti razinu uređenosti prve općinske kuće u vrijeme dok su ondje boravili nadbiskupi – što je već nagoviješteno u analizi njezina inovativnoga prostornog rješenja⁵³ – ovaj odlomak sugerira i radikalnije zahvate financirane od strane nadbiskupa Lucchesinija. U dokumentu se izrijeком navodi da je nadbiskup uložio vlastita sredstva za izgradnju mosta koji vodi do kapele (koju je dao i oslikati), dakle njezin je smještaj bio izvan same nadbiskupske palače. Tlocrtni raspored prve općinske kuće doista ne otkriva postojanje (predvidljivo manje) prostorije koja bi služila kao privatna kapela nadbiskupa,⁵⁴ pa je tako uređenje nadbiskupske rezidencije

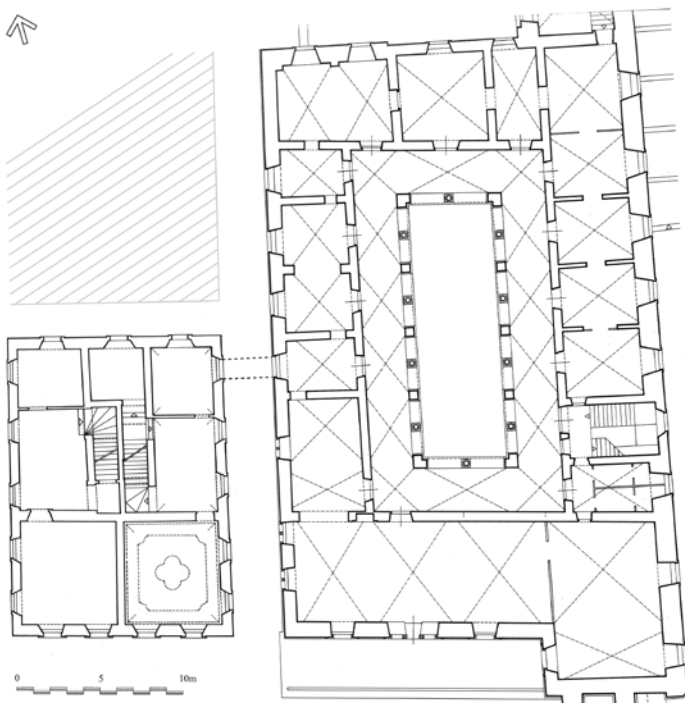
obuhvatilo i jedan od ključnih spomenika dubrovačke arhitekture – palaču Sponzu.⁵⁵

Postojanje mosta između prve općinske kuće i Sponze arhivski je potvrđeno podatkom o njegovu rušenju 1720. godine, već u vrijeme kada su se dubrovački nadbiskupi preselili u novouređenu palaču Ranjina južno od katedrale koja je od 1718. do 1806. godine služila kao nadbiskupska palača. Dana 26. lipnja 1720. godine Vijeće umoljenih raspravljalo je o uređenju dviju kuća na Placi između Kovačke i Zlatarske ulice, dakle dviju stambenih jedinica koje sačinjavaju jedinstveni volumen prve općinske kuće.⁵⁶ Nadalje, naložili su rušenje mosta koji spaja jednu od navedenih kuća i jednu prostoriju u Sponzi,⁵⁷ a za popravak i uređenje dviju spomenutih kuća određen je iznos od dvije stotine dukata. Namjena mosta koji je preko Zlatarske ulice povezivao prvu općinsku kuću i Sponzu u punini je razumljiva u svjetlu podataka o ulaganjima nadbiskupa Lucchesinija u tadašnji nadbiskupski dom u Gradu: on je nadbiskupu omogućavao neometan i izravan pristup u privatnu kapelu uređenu u jednoj od prostorija prvoga kata zapadnoga krila Sponze. Jednako tako postaju jasni i razlozi njegova rušenja jer je preseljenjem nadbiskupa u novu nadbiskupsku palaču dovršenu 1718. godine prestala potreba za izravnom vezom između prve općinske kuće i Sponze. Položaj privremene



6. Dubrovnik, pogled na Zlatarsku ulicu (lipanj 2013.) / Dubrovnik, view of Zlatarska ulica (Goldsmiths' street) (June 2013)

strukture koja je između 1691. i 1720. godine premošćivala Zlatarsku ulicu moguće je pretpostaviti usporedbom rasporeda i smještaja prostorija na prvom katu prve općinske kuće sa zapadne te Sponze s istočne strane ulice. Prvi je kat



općinske kuće rastvoren s pet prozorskih otvora, a onom najsjevernijem s druge strane ulice zrcalno u osi odgovara prozor druge prostorije sjeverno od današnje čitaonice Državnog arhiva u Dubrovniku (površinom manje od dviju susjednih). Premda struktura zida istočne fasade prve općinske kuće svjedoči o građevinskim zahvatima, odnosno popravcima i zapunama zidova između prozora prvoga kata, jednostavnijim načinom privremenog spajanja dviju građevina čini se njihovo povezivanje mostom s prozora na prozor. Takvo premošćivanje ulice od prozorskog otvora primijenjeno je na palači Gučetić u Ulici braće Andrijića na Pustijerni,⁵⁸ a u Zlatarskoj su za to svakako postojali preduvjeti, jer su spomenuti prozori prve općinske kuće i Sponze smješteni jedan nasuprot drugoga, a širina ulice od nešto manje od tri metra to dopušta. Uz to, prozor navedene prostorije Sponze – koja bi se mogla prepoznati kao »cubiculum Sponzae«⁵⁹ iz odluke Vijeća umoljenih – uokviren je jednostavnim, neprofiliranim kamenim gredama, za razliku od gotičkih bifora kojima su rastvorene prostorije prvoga kata južno prema Placi (uključujući i veliku reprezentativnu dvoranu čiji zapadni zid rastvaraju dvije bifore), pa bi prihvat mosta na tom mjestu na Sponzi također mogao značiti jednostavniji i manje invazivan zahvat, pogotovo stoga što je cijeli građevinski pothvat bio privremen. S druge pak strane Zlatarske ulice, u prvoj općinskoj kući, najsjeverniji prozor prvoga kata odgovara manjoj, gotovo kvadratnoj prostoriji, koja bi u slučaju zatvaranja njezina prozora s istočne strane mostom ipak zadržala osvjetljenje od prozora na sjevernoj strani.⁶⁰ Tlocrtni raspored i veličina prostorija na prvom katu zapadnoga krila Sponze doista navode na pomisao da je nadbiskupova privremena kapela mogla biti uređena u drugoj prostoriji sjeverno od današnje čitaonice

Državnog arhiva u Dubrovniku, pogotovo stoga što je raspored prostorija u zapadnom krilu prvoga kata Sponze bio drugačiji od današnjeg. Kako pokazuju nacrti dubrovačkoga okružnog inženjera Lorenza Vitelleschija iz 1827. godine,⁶¹ prije obnove Sponze od 1889. do 1892. godine⁶² koja je osim konzerviranja i restauriranja građevine uključivala i adaptaciju unutrašnjih prostora,⁶³ u prvoj prostoriji sjeverno od današnje čitaonice Arhiva bilo je smješteno stubište, pa je pri takvoj organizaciji zapadnoga krila prvoga

7. Dubrovnik, prva općinska kuća i palača Sponza, tlocrt prvoga kata s pretpostavljenim položajem mosta (prema nacrtima Instituta za povijest umjetnosti /Palača Sponza, Ivan Tenšek, d. i. a., 1968., P-02103/A; prva općinska kuća, Ivana Valjato-Vrus, d. i. a., 1994., P-5392 (grafički obradio: T. Pugelnik) / Dubrovnik, the Sponza Palace, plan of the first floor with the supposed position of the bridge (according to plans of the Sponza Palace drawn for the Institute of Art History by the architect Ivan Tenšek, d.i.a., 1968, P-02103/A; the first Communal House plan by Ivana Valjato-Vrus, d.i.a. 1994, p-5392 (graphic version by T. Pugelnik)



8. Dubrovnik, most u Ulici braće Andrijića 8, Fototeka Instituta za povijest umjetnosti, neg. 2N-8978 (foto: K. Tadić, 1969.) / *Dubrovnik, the bridge in no. 8, Brothers Andrijić street, Institute of Art History, Photo Collection, neg. 2N-8978*

kata jedina prostorija u perimetru prve općinske kuće (dakle poveziva mostom) bila ona sjeverno od nekadašnjeg stubišta.

Nakon potresa 1667. godine koji je Grad ostavio u situaciji pomanjkanja prostora prije namijenjenih gradskim i državnim potrebama, palača Sponza podijelila je sudbinu mnogih neoštećenih ili manje oštećenih građevina (posebice onih u državnom vlasništvu) koje su morale preuzeti funkciju stradalih. Tako je, primjerice, tvrđava Revelin privremeno primila Veliko vijeće i Vijeće umoljenih, ali i relikvije iz riznice porušene prvostolnice (potom premještene u kapitul dominikanskog samostana),⁶⁴ a u lazarete su smješteni siromašni građani.⁶⁵ Sponza je potres preživjela s manjim oštećenjima,⁶⁶ pa je prema odluci Vijeća umoljenih od 25. lipnja 1667. godine među prvim objektima u gradu popravljena da se u njoj može stanovati,⁶⁷ a neke su njezine prostorije 1669. godine uređene za privremeni boravak prvoga poslijepotresnog kneza (izabranog čak dvije godine nakon Velike trešnje).⁶⁸ U nju su smješteni i uredi i državna blagajna (nedugo poslije premještena u Revelin), trebala se urediti za zasjedanja Vijeća umoljenih, a jedna je prostorija dana isusovcima za potrebe njihove škole.⁶⁹ Različite namjene prostorija Sponze nisu bile rijetke ni u prethodnim razdobljima: osim carinarnice kao izvorne funkcije zdanja, u »zlatno doba« Republike na prvom su se katu – najrepresentativnijem – odvijali karnevalski skupovi te druš-

tveni i književni sastanci plemstva; na drugom je katu bila smještena kovnica novca, a prizemlje je tradicionalno bilo namijenjeno spremištima.⁷⁰ Ne čudi stoga što je kao najjednostavnije rješenje problema smještaja privatne kapele nadbiskupa Lucchesinija 1691. godine odabrana jedna od prostorija Sponze koju je država kao svoje vlasništvo mogla dati na korištenje nadbiskupu. Blizina prve općinske kuće omogućila je gradnju mosta koji je spojio privremenu rezidenciju nadbiskupa i njegovu privatnu kapelu, čime je utilitarni karakter Sponze dobio novi, sakralni predznak. Upravo u vrijeme i odlukom nadbiskupa Lucchesinija javni prostor trijema Sponze također je privremeno sakraliziran: tijekom epidemije kuge koja je zahvatila Grad u siječnju 1691. godine, Lucchesini je predložio postavljanje prienosnog oltara pod trijemom carinarnice kako bi se udovoljilo pobožnosti vjernika.⁷¹

O graditeljima, umjetnicima i obrtnicima koji su radili na uređenju privremene nadbiskupske rezidencije i pripadajuće no dislocirane kapele u

Sponzi, u ovom se trenutku može samo nagađati,⁷² jednako kao i o mogućim tragovima oslika pod žbukom i nalčićima u današnjim prostorima spremišta Državnog arhiva u Dubrovniku. Umjetnika i obrtnika za te zadatke svakako nije manjkalo: otprilike u isto vrijeme, u posljednjem desetljeću 17. stoljeća, u tijeku je unutrašnje uređenje Kneževa dvora (nakon faze popravaka i rekonstrukcija započetih odmah nakon potresa) na kojem su zaposleni brojni slikari, štukateri i stolari.⁷³ Kneževa se kapela 1696. godine oprema štukaturama i oltarnom slikom, u skladu s projektom obnove koju je vodio sicilijanski arhitekt Tommaso Napoli.⁷⁴ Kao i u slučaju prije navedenih intervencija na nadbiskupskom ljetnikovcu na Šipanu, prisutnost Tommasa Napolija u Dubrovniku u vrijeme uređenja nadbiskupske palače u gradu i kapele u Sponzi čini primamljivom zamisao o mogućnosti njegova sudjelovanja, posebice stoga što je i ovdje riječ o državnim investicijama, kao i na Šipanu potpomognutim nadbiskupovim vlastitim sredstvima. Stalan angažman državnog arhitekta u vrijeme stolovanja nadbiskupa Lucchesinija – koji je, *nota bene*, 1691. godine u Kneževu dvoru posvetio kapelu čija su nedvosmisleno barokna obilježja plod intervencije Tommasa Napolija – mogla je potaknuti Republiku da obnovu i preuređenje građevina u njezinu vlasništvu (prve općinske kuće kao privremene rezidencije nadbiskupa te pripadajuće kapele u Sponzi) ili one koje je

sama financirala (sedam stotina dukata za obnovu posjeda na Šipanu) povjeri upravo svom državnom arhitektu.

Obnoviteljski zahvati s početka devedesetih godina 17. stoljeća na posjedima i u rezidencijalnim strukturama kojima se koristio dubrovački nadbiskup Giovanni Vincenzo Lucchesini, a koji su zahvatili i vrhunske primjere dubrovačke arhitekture poput palače Sponze, čine samo jedan od slojeva stoljetnog života spomeničke baštine dubrovačkog područja o kojima arhivski izvori čuvaju svjedočanstva i postupno ih razotkrivaju.⁷⁵

BILJEŠKE

1 Na arhivski dokument koji je potaknuo ovo istraživanje uputio me Antun Koncul, arhivist Arhiva Biskupije dubrovačke, komu najsrdačnije zahvaljujem na višekratnoj pomoći. U razrješavanju nedoumica velikodušnim su me savjetima zadužili dr. sc. Katarina Horvat-Levaj i dr. sc. Danko Zelić, znanstveni savjetnici Instituta za povijest umjetnosti, te Hrvoje Bilandžić, d. i. a., a pri opremi rada slikovnim priložima spremno su mi pomogli kolege Ivan Vigjen i Tomislav Pugelnik. Posebnu zahvalnost dugujem Ivanu Tenšku, d. i. a., na poticajnim sugestijama pri uvidu u arhitektonsku dokumentaciju, te arhivistu specijalistu Zoranu Peroviću, voditelju Fonda Dubrovačke Republike, na pomoći pri istraživanju i omogućenom pristupu u prostorije spremišta arhivske građe Državnog arhiva u Dubrovniku. Ako nije drugačije navedeno, slikovni prilozi su snimke autorice.

Za pregled povijesnih prilika i izgradnje Dubrovnika nakon potresa 1667. godine usp. KRUNO PRIJATELJ, *Strani barokni arhitekti u Dalmaciji*, ANDELA HORVAT, KRUNO PRIJATELJ, RADMILA MATEJČIĆ, Barok u Hrvatskoj, Sveučilišna naklada Liber; Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti; Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 1982., 712–725; VLADIMIR MARKOVIĆ, *Pietro Passalacqua u Dubrovniku*, Peristil, 24 (1981.), 95–114; KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Barokne palače u Dubrovniku*, Institut za povijest umjetnosti; Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb–Dubrovnik, 2001., 15–27, s literaturom koju navodi.

2 O specifičnom odnosu Crkve i države u 16. i 17. stoljeću usp. KOSTO VOJNOVIĆ, *Crkva i država u dubrovačkoj republici*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Razredi filologičko-historički i filološko-juridički, XLI (1894.), 32–142 i XLII (1895.), 1–91.

3 Usp. STJEPAN KRASIĆ, *Dubrovačka nadbiskupija od ustanovljenja do XVI. stoljeća*, STJEPAN KRASIĆ, SERAFINO RAZZI, *Povijest dubrovačke metropolije i dubrovačkih nadbiskupa (X. – XVI. stoljeća)*, Biskupski ordinarijat; Crkva u svijetu, Dubrovnik–Split, 1999., 39–40.

4 Usp. REMIGIUM RITZLER, PIRMINUM SEFRIN, *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi sive summorum pontificum – S. R. E. Cardinalium ecclesiarum antistitum series* (dalje: *Hierarchia Catholica*), V, Padova: Il Messaggero di S. Antonio, 1952., 327. Serafin Maria Cerva (Crijević; Dubrovnik, 1686.–1759.) navodi da je u tu službu imenovan 1671. godine te da ju je uspješno obavljao šest godina; usp. SERAFIN MARIA CERVA, *Sacra metropolis Ragusina*, V, 355. Ovaj i svi daljnji navodi odnose se na prijepis Cervina rukopisnog djela *Sacra metropolis Ragusina* pohranjen u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (sign. I. c. 62), koji je u dvadesetim godinama 19. stoljeća napisao dubrovački kanonik Rafo Radelja (Dubrovnik, 1769.–1831.); izvornik se čuva u knjižnici dominikanskoga samostana u Dubrovniku. O prijepisima Cervinih djela usp. RELJA SEFEROVIĆ, *Prolegomena za novu historiografiju Dubrovačke Republike*, SERAPHINUS MARIA CERVA, *Prolegomena in sacram metropolim Ragusinam*: editio princeps, (prir.) Relja Seferović, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti,

Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb–Dubrovnik, 2008., 25–41 (o prijepisu Rafa Radelje posebno 31–38).

5 O izboru Giovannija Vincenza Lucchesinija za dubrovačkog nadbiskupa usp. Arhiv Biskupije dubrovačke (dalje: ABD), sign. 1, N. B. D., ser. 1 – *Diversa*, kut. 7 (dalje: *Diversa* 7), ff. 2–3; usp. i SERAFIN MARIA CERVA (bilj. 4), V, 362–364.

6 Usp. ARISTIDE MARIA SERRA, *Filippo Benizi, quinto generale dei Servi di Maria, santo*, Bibliotheca sanctorum, V, Città Nuova editrice, Rim, 1999. [1964.], 742.

7 GIAN VINCENZO LUCCHESINI, *Vita di S. Filippo Benizi Generale, e Propagator dell'Ordine de' Servi di Maria Vergine*, In Roma: Per Ignatio de' Lazari, 1671.

8 Čašćenje sv. Filipa Benizija kao blaženika Katoličke crkve, s blagdanom 23. kolovoza, službeno je dopustio papa Lav X. de' Medici 1516. godine; kanonizirao ga je papa Klement X. Altieri 12. travnja 1671. godine. Usp. ARISTIDE MARIA SERRA (bilj. 6), 751.

9 Usp. *Hierarchia Catholica* (bilj. 4), V, 327. 12. prosinac 1689. datum je konačne odluke konzistorija o imenovanju Lucchesinija dubrovačkim nadbiskupom, a palij je zaista primio 14. prosinca u palači kardinala Sacchetti, prvog đakona, nakon čega je uslijedila konačna prisega 22. prosinca 1689. godine. Usp. ABD, *Diversa* 7, f. 8.

10 Usp. Lucchesinijevo pismo Republici od 25. siječnja 1690., ABD, *Diversa* 7, ff. 9–10. Slavljenje blagdana sv. Vlaha kao dvostrukog blagdana prvog razreda od 1690. godine navodi i SERAFIN MARIJA CERVA, *Prolegomena za Svetu dubrovačku metropoliju*, (priredio, preveo i uvodnu raspravu napisao) Relja Seferović, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb–Dubrovnik, 2012., 459 (uz objašnjenje priređivača o stupnjevima crkvenih svetkovina).

11 Usp. NELLA LONZA, *Kazalište vlasti: ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb–Dubrovnik, 2009., 134.

12 Usp. ABD, *Diversa* 7, ff. 21–22v.

13 Usp. ABD, *Diversa* 7, ff. 23–24v.

14 Relikvijar sv. Filipa Benizija danas se čuva u riznici dubrovačke katedrale, a određen je kao djelo rimskih radionica posljednje četvrtine 17. stoljeća; usp. VINICIJE B. LUPIS, *Prilog poznavanju rimskog zlatarstva u Dubrovniku*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 30 (2006.), 99–100. Budući da je čudo slike sv. Filipa Benizija u mjestu Lorgnano kraj Todija zabilježeno u kolovozu 1672. godine, nakon čega je Lucchesini, tada general reda servita, dao u Rimu izraditi relikvijar (usp. ABD, *Diversa* 7, ff. 13v, 14v), datacija relikvijara u 1671. godinu, godinu kanonizacije sv. Filipa Benizija (usp. TIMOTHY CLIFFORD, *Dubrovnik: Italian art, c. 1400–1800*, Croatia: Aspects of Art, Architecture and Cultural Heritage, Frances Lincoln Limited, London, 2009., 170), svakako je prerana.

15 Usp. ABD, *Diversa* 7, ff. 27–27v: »Instrumentum pro custodia Reliquiarium S. Philippi Benitij in Ecclesia Monialium S. Clarae pro modum depositi«, dokument datiran 21. kolovoza 1690.

16 *In Templo Virginum S. Clarae, D. Philippo Benitio amplificatori, quaeque alteri parenti sodalitatatis religiosae Servorum B. M. V., quam ipse summo cum imperio administraverat, aram elegantem exstruit, & plurimis Divorum reliquiis locupletavit.* – DANIELE FARLATI, JACOPO COLETI, *Illyrici sacri tomus sextus. Ecclesia Ragusina cum suffraganeis, et ecclesia Rhiziniensis et Catharensis*, Venetiis; Apud Sebastianum Coleti, 1800., 266–267.

17 Usp. ANTUN LIEPOPILI, *O dubrovačkom moćniku: razjašnjenja nekih pitanja*, Dubrovačka hrvatska tiskara, Dubrovnik, 1934., 14. Liepopili navodi da je Lucchesini relikvijar sv. Filipa Benizija poklonio samostanu klarisa prilikom odlaska iz nadbiskupije, dakle 1693. godine, no on je pohranjen u samostanu još u kolovozu 1690. godine (usp. bilj. 15).

18 O kugi 1691. godine i čašćenju sv. Filipa Benizija usp. NELLA LONZA (bilj. 11), 291–294.

19 O tome svjedoče mnogobrojni dokumenti u ABD, *Diversa* 7.

20 Usp. DANIELE FARLATI, JACOPO COLETI (bilj. 16), 267; SERAFIN MARIA CERVA (bilj. 4), 385–386. O arhitektonskim značajkama nekadašnje dominikanskog samostana u Oraču usp. DUBRAVKA BOTICA,

JASENKA GUDELJ, *Orašac, samostan sv. Ruže Limske*, Dominikanci u Hrvatskoj, katalog izložbe, (ur.) Igor Fisković, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 2011., 299.

21 Vizitacija je započela 25. veljače 1692. godine; usp. ABD, *Diversa* 7, f. 86. Zapisnik biskupskog pohoda pohranjen je u ABD, sign. 1, N. B. D., ser. 3 – *Visitationes*, kut. 4.

22 ABD, *Diversa* 7, ff. 119–123: *Beneficij fatti alla Mensa da Mons. Arcivescovo*. Riječ je o posljednjem, nedatiranom dokumentu raznih spisa nadbiskupske kurije u doba nadbiskupa Lucchesinija, kojem prethodi dokument datiran 18. siječnja 1693. godine, a slijede ga zapisi iz kasnijeg razdoblja. Okvirna datacija dokumenta u prvu četvrtinu 1693. godine izvedena je i na osnovi podatka da je Giovanni Vincenzo Lucchesini imenovan biskupom Assisija 13. travnja 1693. godine; usp. *Hierarchia Catholica* (bilj. 4), V, 101. Na dokument upućuje i Serafin Maria Cerva na kraju poglavlja o nadbiskupu Lucchesiniju; usp. SERAFIN MARIA CERVA (bilj. 4), V, 468.

23 Arhitektonskim značajkama, tipologijom i šesnaestostoljetnom poviješću nadbiskupskog ljetnikovca na Šipanu opširno se bavila NADA GRUJIĆ: usp. *Ljetnikovac Lodovica Beccadellija na Šipanu*, Peristil, 12–13 (1969.–1970. [1972.]), 99–106; *Francesco della Volpaia na Šipanu*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji (Priatelj zbornik II), 33 (1992.), 79–94; *La villa di Ludovico Beccadelli nell'isola di Šipan presso Dubrovnik*, Studi in onore di Renato Cevese, (ur.) Guido Beltramini, Adriano Ghisetti Giavarina, Centro Internazionale di Studi di Architettura Andrea Palladio, Vicenza, 2000., 303–312. Beccadellijev ljetnikovac opsežno je obradila i u magistarskom radu *Ladanjsko-gospodarska arhitektura na otoku Šipanu* (Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1971., 37–44), usp. i *Ladanjsko-gospodarska arhitektura 15. i 16. stoljeća na otoku Šipanu*, Zbornik dubrovačkog primorja i otoka, II (1988.), 223–274, a zatim i tipološki smjestila u širi kontekst u doktorskoj disertaciji (Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1979.) te monografiji *Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja*, Institut za povijest umjetnosti; Matica hrvatska, Zagreb, 1991., 130, 198–199.

24 O zidnom osliku Beccadellijeva ljetnikovca usp. NADA GRUJIĆ (bilj. 23, 1991.), 198–199; MILAN PELC, *Freske u ljetnikovcu nadbiskupa Lodovica Beccadellija na Šipanu*, Umjetnički dodiri dviju jadranskih obala u 17. i 18. stoljeću, (ur.) Vladimir Marković, Ivana Prijatelj-Pavičić, Književni krug, Split, 2007., 159–173; TANJA TRŠKA MIKLOŠIĆ, *Lodovico Beccadelli i likovna kultura Bologne u dubrovačkom kontekstu*, Sic ars depressit arte: zbornik u čast Vladimira Markovića, (ur.) Sanja Cvetnić, Milan Pelc, Daniel Premerl, Institut za povijest umjetnosti; Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, Zagreb, 2009., 529–538.

25 Nadbiskupski ljetnikovac na Šipanu koristilo je nekoliko nadbiskupa nakon Lodovica Beccadellija: Vincenzo Portico (nadbiskup od 1575. do 1579.) sklonio se izvan grada u vilu umjesto da prisustvuje korizmenim slavljinama; usp. STJEPAN KRASIĆ, SERAFINO RAZZI (bilj. 3), 159. Girolamo Matteucci (nadbiskup od 1579. do 1583.) također je boravio na Šipanu prilikom sukoba s Republikom; usp. SERAFIN MARIA CERVA (bilj. 4), IV, »Addita quae olim excerpta fuerunt«, 2, 56. Cerva navodi da je nadbiskup Fabio Tempestivo (nadbiskup od 1603. do 1616.) dao obnoviti kapelicu uz nadbiskupski ljetnikovac na Šipanu, premda natpis koji o tome svjedoči na Šipanu ne postoji; usp. SERAFIN MARIA CERVA (bilj. 4), IV, 136. Farlati također prenosi spomenuti natpis, ali ga ne povezuje sa Šipanom; usp. DANIELE FARLATI, JACOPO COLETI (bilj. 16), 257. Francesco Perotti (nadbiskup od 1650. do 1664.) na Šipan je smjestio svoga nećaka, a izgleda da je zbog neslaganja s Republikom trajno boravio u ljetnikovcu umjesto u gradu; usp. SERAFIN MARIA CERVA (bilj. 4), V, 89. Iz vremena nadbiskupa Perottija datiraju trgovci zidnog oslika ispod šesnaestostoljetnoga slikanog friza na istočnom zidu salona ljetnikovca (nadbiskupski grb i godina »MDCLXII«). Konačno, nakon potresa 1667. godine, kao alternativu odvođenju redovnica u Anconu, Republika je nadbiskupu Pietru de Torresu predložila da ih smjesti u ljetnikovac na Šipanu, što je odbačeno zbog nedostatne mogućnosti zaštite ljetnikovca i izloženosti cijeloga otoka napadima s mora (usp. SERAFIN MARIA CERVA (bilj. 4), V, 176).

26 O Lucchesinijevim zaslugama oko obnove nadbiskupskog ljetnikovca na Šipanu navodi se sljedeće: *Giunse il Prelato à questa Residenza alli 26. Giugno dell'1690, e subito applicò l'animo à risarcire il Palazzo di Giuppana, che si trovava quasi tutto rovinato, per esser stato sempre disabitato doppo l'orribil dell'1667; senza, che vi fosse posto un mattone. Si rifecero i solari alle stanze, e le soffitte, che alcune erano cadute, e altre stavano per cadere. Si mutarono i travi portanti che erano infraciditi, si fecero di nuovo l'imposte alle finestre, e telari, s'acomodò il tetto, che si trovava quasi scuoperto, e si fece il portone, di dove con nova scala si doveva salire al Palazzo. La capella fù risarcita; questa non aveva soffitta, e il tetto era quasi affatto caduta, fù questo agiustata, fattavi la soffitta e le muraglie, e specialmente quella dell'Altare, che erano rovinate, furono riagiustate.* – ABD, *Diversa* 7, ff. 119–119v. U ovom i daljnjim prijepisima odlomaka talijanskog izvornika razriješene su kratice, no nisu mijenjane eventualne nedosljednosti u rodovima i pravopisu s obzirom na standardni talijanski jezik.

27 *Ritrovandosi la Possessione di Giuppana, e quel Palazzo in pessimo stato, e per conseguenza assai manchate l'Entrate della Mensa, questa Repubblica Eccellentissima mosse à pietà à pena giunto l'Arcivescovo alla Residenza li donò seicento Ducati, acciò si applicasse al Risarcimento della detta Possessione, e Palazzo.* – ABD, *Diversa* 7, f. 25. Usp. Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), *Acta Consilii Rogatorum* (dalje: *Cons. Rog.*) 131, f. 14 (odluka Vijeća umoljenih od 3. srpnja 1690.).

28 [...] *avendo il Prelato speso sin' al presente giorno in Giuppana mille e duecento ducati, settecento, de quali però li furono donati per i suoi bisogni, e per Giuppana medesima dalla Pietà dell'Eccellentissima Repubblica [...]*. – ABD, *Diversa* 7, f. 120.

29 O izvorno ranokršćanskoj crkvi na nadbiskupskom posjedu, obnovljenoj u prvoj polovini 16. stoljeća, usp. IGOR FISKOVIĆ, *Bilješke o starokršćanskim i ranosrednjovjekovnim spomenicima na otoku Šipanu*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 18 (1970.), 14–21.

30 Usp. NADA GRUJIĆ (bilj. 23, 1969.–1970. [1972.]), 104: »Pretpostavljamo da se dograđivanjem ovog [sjevernog] kraka povećao reprezentativni dio ljetnikovca i da je u prizemlju tog dijela bila salača s glavnim stepeništem koje je vodilo u gornji kat oba kraka ljetnikovca.«

31 Formulacija »di dove con nova scala si doveva salire« (»odakle se novim stepeništem trebalo uspinjati«) daje naslutiti da novo stubište možda nije izvedeno u sklopu obnove nadbiskupa Lucchesinija, nego je za to samo postojala namjera. Danas u ruševnom ljetnikovcu nisu sačuvani ni podovi, ni stropovi, a kamoli stubišta koja su vodila na kat.

32 O djelovanju Tommasa Napolija u Dubrovniku i baroknoj obnovi palače Sorkočević usp. KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Tommaso Napoli u Dubrovniku*, Umjetnički dodiri dviju jadranskih obala u 17. i 18. stoljeću, (ur.) Vladimir Marković, Ivana Prijatelj-Pavičić, Književni krug, Split, 2007., 31–52. Prema novijim istraživanjima i usmenom priopćenju dr. sc. Katarine Horvat-Levaj, boravak Tommasa Napolija u Dubrovniku moguće je arhivski pratiti do 1698. godine.

33 Usp. KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 1), 281; KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 32), 46.

34 Usp. KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 1), 280–281.

35 Usp. KATARINA HORVAT-LEVAJ, RELJA SEFEROVIĆ, *Barokna obnova Kneževa dvora u Dubrovniku*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 27 (2003.), 169–174.

36 Usp. KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 32), 34–38.

37 Usp. KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 32), 48–49.

38 O uređenju vrta i dvorišta u dokumentu piše: *Lorto in faccia alla Sala del Palazzo, che era tutto insalvaticito fù ridotto in forma assai decente: come pure il cortile del Palazzo, che non si distingueva da un bosco, fù reso in stato assai civile con i muriccioli, et altri comodi. Si fecero novi viali, e stradoni per abelimo del Palazzo con molta fatica, perche convenne levare molti macigni, che impedivano, e portati altrove una infinità di sassi, e di pietre, che rendevano una incredibil indecenza.* – ABD, *Diversa* 7, f. 119v.

39 *Maggior miglioramenti si sarebbero fatti ne' Terreni, come pure il Palazzo si sarebbe perfezionato, e ridotto in stato assai Nobile con altri abellimenti ne' i Giardini, se non fossero succedute le disgratie, e carestie di Contaggio, avendo il Prelato speso sin' al presente giorno in Giuppana mille*

e duecento ducati, settecento, de quali però li furono donati per i suoi bisogni, e per Giuppana medesima dalla Pietà dell'Eccellentissima Repubblica, nel qual luogo per ridurlo al civile, e fruttifero vi tenne il Prelato sempre un Fattore Italiano, il quale vi ha fatto fatiche incredibili, et è costato per trecento ducati. – ABD, *Diversa* 7, f. 120.

40 *Nella partenza dà Ragusa il Prelato hà lasciato nel Palazzo di Giuppana alcuni suoi proprii mobili. Come pure vi hà lasciato intorno à ducento moggia di calcina, trè milla, e ottocento mattoni, tre barche d'arena, e molte tavole grosse, e piccole, e alcuni travi per benefitio del Successore.* – ABD, *Diversa* 7, f. 120.

41 Usp. KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Nadbiskupska palača – zaboravljeni spomenik dubrovačke barokne arhitekture*, Sic ars dependitur arte: zbornik u čast Vladimira Markovića, (ur.) Sanja Cvetnić, Milan Pelc, Daniel Premerl, Institut za povijest umjetnosti; Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, Zagreb, 2009., 284, bilj. 37.

42 Usp. KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 41), 285, bilj. 52.

43 Usp. RELJA SEFEROVIĆ, *O nadbiskupu Lazzariju uz retorički ornat*, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 50 (2012.), 96.

44 Ovu je sintagmu prof. Grujić upotrijebila za dubrovačku ladanjsku arhitekturu općenito, a ona je posebno znakovita za nadbiskupski (Beccadellijev) ljetnikovac i za ulogu njegova obnovitelja i naručitelja Lodovica Beccadellija u dubrovačkoj renesansnoj kulturi. Usp. NADA GRUJIĆ, *Pretpostavke za obnovu dubrovačkih ljetnikovaca*, Obnova Dubrovnika: 1979 – 1989, (ur.) Snješka Knežević, Zavod za obnovu Dubrovnika, Dubrovnik, 1989., 354. U izvještajima Okružnoga građevinskog ureda u Dubrovniku za godine 1846. i 1847. spominju se izdaci za obnovu kuće biskupske menze na Šipanu (»Fabbisogno per ristauri alla casa della mensa vescovile in Giuppana«); na podatku zahvaljujem kolegi Ivanu Vigjenu.

45 O nedopustivo lošem stanju nadbiskupskog ljetnikovca na Šipanu kontinuirano je upozoravala prof. Nada Grujić u svojim studijama i javnim izlaganjima, no njezini su napori, nažalost, ostali bez odjeka, djelomično i zbog nesređenih vlasničkih odnosa posjeda na kojemu se nalazi ljetnikovac. Kroz njezine tekstove moguće je – nažalost – pratiti sve tragičnije stanje toga iznimnog spomenika ladanjske arhitekture dubrovačkog područja, koji je već postao jedna od »naših najslavnijih ruševina«. NADA GRUJIĆ (bilj. 23, 1992.), 84.

46 *Hà fatto acquisto d'alcuni livelli di Case, che erano cadute nel passato terremoto, et ora si sono rifabricate: dovendo i successori, ò i suoi Ministri star vigilanti di ricuperare i livelli di quele Case, che si fabricarono nelle strade dette Gariscite, essendo questi siti per tempo immemorabile di dominio della Chiesa.* – ABD, *Diversa* 7, f. 122v.

47 Usp. ABD, *Diversa* 7, ff. 122–122v. Odredbom od 4. svibnja 1691. godine nadbiskup Lucchesini je odredio da se u roku od petnaest dana, pod prijetnjom izopćenja, u kuriju imaju donijeti svi spisi koji joj pripadaju, neovisno jesu li nastali prije ili nakon potresa 1667. godine. Usp. ABD, *Diversa* 7, ff. 63v–64.

48 O različitim (privremenim i stalnim) rezidencijama dubrovačkih nadbiskupa, a posebno o osamnaestostoljetnoj nadbiskupskoj palači usp. KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 41), 265–288.

49 Usp. KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 1), 23–24, 192–194.

50 O povijesti i načinu raspolaganja općinskim nekretninama, ali i promjenama koje su nastupile nakon potresa 1667. godine, usp. DANKO ZELIĆ, *Utilitas et lucrum – općinske kuće u srednjovjekovnom Dubrovniku*, Umjetnost i naručitelji: zbornik radova znanstvenog skupa »Dani Cvita Fiskovića« održanog 2008. godine, (ur.) Jasenka Gudelj, Institut za povijest umjetnosti; Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, Zagreb, 2010., 9–24. Dućani u prizemlju novoizgrađene prve općinske kuće iznajmljuju se od 1670. godine; usp. *Knjige nekretnina dubrovačke općine (13–18. st.)*, (prir.) Irena Benyovsky Latin, Danko Zelić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb–Dubrovnik, 2007., II, 308 i d.

51 ABD, *Diversa* 7, f. 79v.

52 *Nel Palazzo della Città, oltre mille ducati in circa, che vi hà speso il Publico per ridurlo con decoro, e con i commodi necessarij, il Prelato vi ha speso di proprio intorno a cento, e cinquanta ducati in diversi abbellimenti,*

come di pitture nella Cappella, nelle soffitte delle stanze, nelle finestre, al ponte, che conduce alla cappella per alcuni armarij murati, per la credenza nella Sala con altri commodi in diversi luoghi, schanzie per le librerie ecc. – ABD, *Diversa* 7, f. 122.

53 »Premda nije isključeno da zasluga za navedeno rješenje pripada prvotnom projektantu kuće – rimskom inženjeru Giuliju Cerrutiju – s obzirom da je Senat njegov projekt naknadno odbacio, skloniji smo povjerovati da je unutrašnjost kuće radikalno preoblikovana upravo za stanovanje nadbiskupa [...]« – KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 41), 269.

54 Blok prve općinske kuće sastoji se od dvije stambene jedinice, a dubrovački su nadbiskupi vjerojatno koristili samo jednu (istočnu), jer se 1694. godine, u vrijeme Lucchesinijeva nasljednika Placida Scoppe (nadbiskup od 1693. do 1699.), dopušta Tommasu Napoliju da stanuje u nadbiskupskoj palači. Usp. KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 32), 34, bilj. 19.

55 Za kronologiju gradnje palače Sponza (Divona) te o njezinu određenju kao spomeniku utilitarne arhitekture s obilježjima reprezentativne stambene gradnje, usp. NADA GRUJIĆ, *Divona (Sponza), Dubrovnik, (1516–1522)*, Hrvatska renesansa, katalog izložbe, (prir.) Miljenko Jurković, Alain Erlande-Brandenburg, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 2004., 231–232; NADA GRUJIĆ, *Gotičko-renesansna arhitektura Dubrovnika u 15. i 16. stoljeću*, Sic ars dependitur arte: zbornik u čast Vladimira Markovića, (ur.) Sanja Cvetnić, Milan Pelc, Daniel Premerl, Institut za povijest umjetnosti; Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, Zagreb, 2009., 243–245, s ranijom literaturom.

56 DAD, *Cons. Rog.* 149, f. 203. Navode se dvije kuće »in Platea Magna inter vias fabrorum ferrarium et aurificum«.

57 DAD, *Cons. Rog.* 149, f. 203 – *Prima pars est de terminando quod pons et quem itur ab unam e supradictis domibus in cubiculum Sponzae debent destrui.*

58 Primjere kuća povezanih mostom u razini prvoga kata navodi VLA-DIMIR MARKOVIĆ, *Kuća i prostor grada u Dubrovniku nakon potresa 1667. godine*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 14 (1990.), 140. Autor objavljuje i fotografiju mosta snimljenu sa suprotne strane u odnosu na fotografiju reproduciranu u ovome prilogu, ocjenjujući njegovu nadgradnju »recentno nadzidanom prostorijom«. Usp. i NADA GRUJIĆ, *Dubrovnik – Pustijerna. Istraživanja jednog dijela povijesnog tkiva grada*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 10 (1986.), 22, koja zahvat prebacivanja mosta preko Ulice braće Andrijića smatra kvalitetnom nadopunom baroknog prostora palače, jer most vodi do otvorenog prostora terase. Detaljno o palači, s nacrtom pročelja, u KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 1), 197–199.

59 Premda je izvorno značenje latinske riječi »cubiculum« spavaća soba, ona se u 18. stoljeću rabi u općenitijem značenju »prostorija, soba«. Ardelio della Bella sva značenja talijanske riječi »camera« prevodi kao »cubiculum« (npr. »Camera d'estate. *Cubiculum aestivalum.*«; »Camera da studiare. *Cubiculum litterarium.*«; »Camera di Palazzo, ò di personaggio grande. *Cubiculum.*« itd.); usp. ARDELIO DELLA BELLA, *Dizionario Italiano, Latino, Illirico, Cui si permettono alcuni Avvertimenti per iscrivere, e con facilità maggiore leggere le Voci Illiriche, scritte con Caratteri Italiani [...]*, Presso Cristoforo Zanne, Venezia, 1728., 161.

60 Prema raspoloživim arhitektonskim nacrtima, visinska razlika između razine poda prvoga kata u prvoj općinskoj kući i Sponzi iznosi oko 1,3 m (razina poda prvoga kata Sponze viša je od one prve općinske kuće); ta se razlika morala premostiti stubama u prvoj općinskoj kući te unutar debljine zida obje građevine. Premošćivanje Zlatarske ulice na razini prvoga kata bilo bi lakše izvedivo od spajanja dviju građevina na razini drugoga kata jer visinska razlika podova ondje iznosi više od 2,5 m; drugi kat zapadnoga krila Sponze također ne sadrži podjelu interijera na manje prostorije kao što je to slučaj na prvom katu.

61 Usp. LORENZO VITELLESCHI, *Povijesne i statističke bilješke o dubrovačkom okrugu = Notizie storiche e statistiche del circolo di Ragusa*, (uvodna studija i bilješke) Vinicije B. Lupis, Matica hrvatska, Ogranak; Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik, 2002., tabla XVII.

62 Usp. STANKO PIPLOVIĆ, *Alois Hauser u Dalmaciji*, Društvo prijatelja kulturne baštine, Split, 2002., 118–119.

63 Detaljno o planovima restauriranja i konzerviranja Sponze u: FRANKO ČORIĆ, *Carsko i kraljevsko središnje povjerenstvo za proučavanje i održavanje starinskih građevina u hrvatskim zemljama: ustroj, zakonodavstvo i djelovanje 1850.–1918.*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2010., 283–286.

64 Usp. SERAFIN MARIA CERVA (bilj. 4), V, 191; STJEPAN SKURLA, *Moćnik stolne crkve dubrovačke*, D. Pretner, Dubrovnik, 1868., 11.

65 Usp. MILAN REŠETAR, *Prvo vrijeme u Dubrovniku poslije velike trešnje od g. 1667*, Novo doba, Uskrs (12. IV. 1936.), 13.

66 U potresu 1667. godine bile su manje oštećene građevine podignute nakon izgradnje vodovoda 1436. godine, jer se za njihovu gradnju za gašenje vapna i miješanje žbuke koristila slatka, a ne više morska voda zbog koje se žbuka nakon nekog vremena odvaja od kamena. Usp. LUKŠA BERITIĆ, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*, Zavod za arhitekturu i urbanizam Instituta za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, [Zagreb], [1958.], 28.

67 Usp. MILAN REŠETAR (bilj. 65), 13.

68 *Finalmente dopo grandi patimenti abbiamo il Signor Rettore per il corrente Mese (di Maggio) con haverli aggiustate le stanze sopra Sponza. Si v'è sgombrando la Piazza innanzi al Palazzo, il quale pare si va rapezzando a tutto potere, per farvi habitare il Signor Rettore, che veramente anche con scommodo grande era necessario di creare, per evitare mille inconvenienti, che nascevano, in particolare delle tirannie.* – SERAFIN MARIA CERVA (bilj. 4), V, 216 (odlomak pisma datiranog 2. svibnja 1669.).

69 Usp. MILAN REŠETAR (bilj. 65), 13.

70 Usp. GIUSEPPE GELCICH, *Dello sviluppo civile di Ragusa considerata ne' suoi monumenti storici ed artistici*, Carlo Pretner Tip. Edit., Ragusa, 1884., 72; RUDOLF EITELBERGER VON EDELBERG, *Srednjovjekovni umjetnički spomenici Dalmacije u Rabu, Zadru, Ninu, Šibeniku, Trogiru, Splitu i Dubrovniku*, Leykam international, Zagreb, 2009. [1884.], 211.

71 Osim pod trijemom Divone, Lucchesini predlaže postavljanje drugog oltara pred isusovački kolegij: *Circa il modo di metter gl'Altari portattili in luogi [sic] Pubblici per la Santa Messa. Quando il male crescesse si stima opportuno, che vi siano simili Altari, per sodisfare la divotione de Fedeli. Uno si potrebbe metter dentro il Portico della Doghana, altro Altare si potrebbe accomodare nella Piazza di S. Ignatio.* – ABD, *Diversa* 7, f. 47 (17. veljače 1691.); usp. i SERAFIN MARIA CERVA (bilj. 4), V, 421.

72 O udobnosti prve općinske kuće uređene za rezidenciju nadbiskupa svjedoči i podatak da je nadbiskup Giovanni Battista Conventati krajem 1719. godine intervenirao u Rimu kod pape i kardinala-zaštitnika Republike Francesca Barberinija zbog odluke o njegovu preseljenju u novu palaču južno od katedrale, koju smatra nedovoljno udobnom te nesigurnom za svoje boravište. Usp. KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 41), 270.

73 Za opsežan prikaz obnove Kneževa dvora nakon potresa 1667. godine, usp. KATARINA HORVAT-LEVAJ, RELJA SEFEROVIĆ (bilj. 35), 163–183.

74 Usp. KATARINA HORVAT-LEVAJ, RELJA SEFEROVIĆ (bilj. 35), 174–175.

75 Kao što je upozorio još CVITO FISKOVIĆ, *Barokni urbanistički zahvat sred Dubrovnika*, Anali Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU u Dubrovniku, 19–20 (1982.), 119.

*Summary**Tanja Trška Miklošić****The Renewal, Reconstruction and Reorganization of the Archdiocesan Estates in Dubrovnik and Environs during the Office of the Archbishop Giovanni Vincenzo Lucchesini***

The rebuilding of Dubrovnik after the earthquake of April 6, 1667, was a determining factor in the city's subsequent development. After several decades of continuous rebuilding on a large scale, Dubrovnik finally got a new face. Dubrovnik's return to normal life was also helped by smaller initiatives necessary for the functioning of the state and its institutions. In that period the archbishops of Dubrovnik received considerable financial support from the Dubrovnik Republic, and many distinguished individuals contributed financially to the rebuilding effort.

During the four-year period of his tenure as Archbishop in charge of the Dubrovnik Archdiocese, Giovanni Vincenzo Lucchesini (born in Lucca, 1629, died in Assisi in 1698, Archbishop of Dubrovnik from 1689 to 1693), did his best to improve the material and spiritual life of the Dubrovnik clergy and their church, by issuing various decrees, promoting the activities of the monasteries, and conducting a thorough visitation in 1692. He also made considerable efforts to revitalize and enlarge the estates owned by the church, and regulate the dues to be received from church property on the island Šipan and the agricultural region Župa dubrovačka. His efforts are listed in a document dating from the first quarter of 1693, now an item of the Dubrovnik Diocesan Archives. The largest contribution made by Lucchesini was the renovation of the Šipan archdiocesan estate, most of all the villa in Šipan, with its small chapel and garden, and not to be forgotten, the restoration of the archdiocesan building in the city of Dubrovnik (the building which for some time was the provisional seat of the Archbishop, and the first communal building (block of flats owned and leased by the City Commune). Among his other activities the Archbishop commissioned the building of a bridge which connected his provisional Residence with the chapel located on the first floor of the west wing of the Sponza Palace and ornamented by wall paintings.